

University of Groningen

Het topje van de ijsberg

Boschman, Nienke; Hacquebord, Louwrens; Veluwenkamp, Jan Willem

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2005

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Boschman, N., Hacquebord, L., & Veluwenkamp, J. W. (editors) (2005). *Het topje van de ijsberg: 35 jaar Arctisch centrum (1970-2005)*. (Volume 2 redactie) Barkhuis Publishing.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Van een professorale naar een bestuurlijke organisatie Het Arctisch Centrum 1975–1983*

H.K. s'Jacob

Toen het Arctisch Centrum in 1970 werd gevormd, was het aan de Groningse alma mater verre van rustig. De aanvankelijk geleidelijke ontwikkeling van een genoeglijke gemeenschap van professoren die elkaar in de Senaatsvergaderingen troffen of met hun amici collegae bij de lunch het reilen en zeilen van hun studierichting regelden, tot een bureaucratische organisatie had een cruciale fase bereikt. Nog immer regelde het College van Curatoren, dat werd samengesteld uit regionale regenten, met routineus gemak de materiële zaken van de universiteit in het rotsvaste vertrouwen dat een toegewijd bureau plichtsgetrouw voor de uitvoering zou zorgen. Maar er was al enige verandering gaande. Vanaf 1960 poogden Curatorium en Senaat het bestuur van de universiteit te centraliseren en professionaliseren. De besprekingen over een reglement voor de verhouding tussen Curatoren en Rector en Assessoren, de laatsten als voorzitters van de faculteiten, verliepen evenwel zeer traag. In februari 1968 moest er, om schot in de zaak te krijgen, zelfs een nieuwe commissie van twee curatoren, twee leden van de Senaat en de Secretaris van de Universiteit aan te pas komen. Omdat een herziening van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs 1960 op handen was, ging zij in augustus de Commissie Tussentijdse Bestuursvorm (TBV) heten. Deze commissie ontwierp de TBV, die slechts vigeerde totdat in oktober 1971 ook in Groningen de Wet Universitaire Bestuurshervorming (WUB) 1970 werd ingevoerd. Groningen koos met de TBV voor gematigde vooruitstrevendheid (Henssen, 1989:4–12, 34–39, 46–48). Tegenwoordig zou men van een poldermodel spreken. In het Algemene, of Universiteitsbestuur, werden geledingsgewijs 5 curatoren, 23 w.p'ers, 14 tappers en 14 studenten gekozen. Dit benoemde in een Dagelijks Bestuur de President Curator, de Rector Magnificus, de Secretaris van de Senaat, een wetenschappelijk medewerker, een lid van het technisch en administratief personeel en een student psychologie (Henssen, 1989:48–50). Daarmee was de TBV opgetuigd.

* Mevrouw Nienke Boschman van het secretariaat van het AC en de heer G.J. Huizinga van het Depot-Archief van de universiteit dank ik zeer voor de efficiënte manier waarop zij mij van stukken voorzagen.

In deze roerige tijden vonden vier hoogleraren en een lector elkaar: de archeoloog en prehistoricus Waterbolk, de scandinaviste Van Marken, de oud-germanist en finoegrist Kylstra, de slavist Van Holk, en de lector culturele antropologie Prins. Zij hadden allen grote belangstelling voor de Arctis en zagen er wat in hier met elkaar over te spreken en eventueel samen onderzoek te starten. Het Arctisch Centrum was geboren, maar het was nog echt een initiatief oude stijl. Immers hoogleraren en een lector staken de koppen bij elkaar; een bestuur kwam er maar zijdelings aan te pas. Wel keurden de faculteiten Letteren, Sociale Wetenschappen, de interfaculteit Geografie en Prehistorie, en Rector en Assessoren dit initiatief officieel goed. Daarmee was het Arctisch Centrum een interfacultaire instelling geworden die direct onder het universiteitsbestuur ressorteerde. Internationale symposia in 1971, 1974, 1976 en 1978, waarvan de verhandelingen in druk verschenen, werden de belangrijkste activiteit. In 1979 telde het centrum 29 leden, Arctisch geïnteresseerden aan de Groningse universiteit en elders in Nederland.¹

Met de komst per 1 juli 1979 van drs. L. Hacquebord als wetenschappelijk ambtenaar in tijdelijke dienst veranderde het Arctisch Centrum geleidelijk van een trefpunt voor Arctisch geïnteresseerden in een onderzoeksinstituut. Een landelijke commissie van deskundigen had zakelijk en voortvarend een plan voor onderzoek naar Nederlandse walvisvaartstations opgesteld, waarbij nauw met Noorse onderzoekers zou worden samengewerkt. De bedoeling was dat Noren ter plaatse opgravingen zouden doen en Nederlanders het voorbereidende archiefonderzoek. Om het historisch archiefonderzoek te begeleiden werd in september 1978 de hoogleraar in de Geschiedenis na de Middeleeuwen Dr. E.H. Waterbolk benaderd en deze suggereerde als historicus met belangstelling voor maritieme activiteiten Dr. H.K. s'Jacob, de schrijver dezes. Op voorstel van Van Holk werd hij uitgenodigd als lid van het bestuur; in maart 1979 werd hij daarvan de secretaris.² De werkzaamheden van s'Jacob betroffen voortaan vooral dit terrein, want Hacquebord kon door opleiding en werkervaring uitstekend zelfstandig archiefonderzoek doen. Hij verenigde in zich deskundigheid die zeer goed paste bij het multi- en interdisciplinaire onderzoek dat het Arctisch Centrum wilde uitvoeren: fysisch geograaf met als bijvakken prehistorie en archeologie,

¹ Archief Arctisch Centrum: Correspondentie 1981, Uitgegaan, 179/Hs'J/81/3-12-81/bijlage: Het Arctisch Centrum 1970-1981; Correspondentie 1979, Diversen, Ledenlijst 3-12-1979.

² Archief Arctisch Centrum: Correspondentie 1978, Uitgegaan: 3-9-1978, Prof. Prins aan Prof. Waterbolk; Correspondentie 1979, vergaderstukken 1974-79: Notulen 3-11-1978; Correspondentie 1979, Diversen: Besluitenlijst bestuur 15-3-1979.

en ervaring met opgravingen en archiefonderzoek. Aangezien de Noren minder dan verwacht bijdroegen aan wat het Smeerenburgproject ging heten, kon hij als onderzoeksleider deze brede opleiding en ervaring goed gebruiken. In 1980 stond hij aan het hoofd van alweer de tweede Smeerenburg-expeditie. De degelijke en voortvarende wijze waarop het Smeerenburg-project werd voorbereid en de expedities werden uitgevoerd, toonde aan dat Arctische onderzoekers op initiatief van enige hoogleraren zeer goed in staat waren hun werk te doen zonder dat universitaire besturen of de overheid zich daarmee bemoeiden. Het plannen maken en uitvoeren was de professorale organisatie van het Arctisch Centrum wel toevertrouwd.

Het was nu zaak de vaart erin te houden. Het bestuur van het Arctisch Centrum begreep dat het zich diende te bezinnen op de toekomst: waarheen na Smeerenburg? Het was duidelijk dat het Arctisch Centrum zich aan het ontwikkelen was van een los werkverband tot een meer centraal geleid instituut onder een directeur. Het bestuur stelde zich het centrum over een jaar of vier voor als het landelijke en internationale zwaartepunt voor Arctisch onderzoek dat door zijn bibliotheek en documentatie informatie kon geven en onderzoek kon ondersteunen. Het eigen onderzoek diende multi- en interdisciplinair te zijn. Deze formule werd tot de missie van het centrum. Voor de realisering van deze ambities zou een wetenschappelijk hoofdbestuurder met een vaste aanstelling als directeur en supervisor van het eigen onderzoek nodig zijn, en een bibliothecaris-documentalist. Tenslotte zou het secretariaat en de administratie nog één kracht vergen.³ Het was echter niet zo duidelijk onder welk bestuurlijk regiem dit opgetuigde Arctisch Centrum zou functioneren. Het bestuur wilde het liefst direct onder het College van Bestuur blijven ressorteren. Daarbij zou het multi- en interdisciplinaire onderzoek het beste gedijen en zou het bestuur een grotere vrijheid hebben dan onder het bestuur van een faculteit. Het College van Bestuur deed evenwel in het bestuurlijke overleg in maart 1981 weten dat het het Arctisch Centrum bij een faculteit wilde onderbrengen.⁴ Binnen het kader van de WUB paste het onderzoek van het Arctisch Centrum het beste in een werkgroep die op grond van artikel 18 voor de beoefening van de wetenschap

³ Archief Arctisch Centrum: AB en DB 1979–92: Notulen ledenvergadering 24–10–1980.

⁴ Archief Arctisch Centrum: Ontwikkelingsplan Arctische Studiën november 1981, begeleidende brief aan CvB 3/12/1981.

door twee of meer vakgroepen binnen een universiteit, dan wel bij twee of meer universiteiten, kon worden ingesteld.⁵

Bij de invoering van de WUB in 1970 stond democratisering van de besluitvorming nog centraal: de patriarchale macht van curatoren en hoogleraren werd gebroken en alle geledingen zouden op alle niveaus moeten kunnen meebeslissen. In de tweede helft van de jaren zeventig was het enthousiasme over dit regiem wel enigszins getaand. In maart 1979 kwam de Commissie-Polak met een kritisch rapport over het functioneren van de WUB, Gewubd en Gewogen genaamd, en in oktober diende minister Pais een voorontwerp van wet voor het wetenschappelijk onderwijs en een Beleidsnota Universitair Onderzoek (BUOZ-nota) in (Henssen, 1989: 66–69). In de laatste nota werd het begrip voorwaardelijke financiering gelanceerd. Het ministerie zou op grond van het algemeen financieel schema meerjarenafspraken met de universiteiten gaan maken. Deze zouden binnen dit kader in ontwikkelingsplannen het onderzoek beschrijven dat ze op zich namen. Daarin dienden de zwaartepunten duidelijk zichtbaar te zijn. De taken werden zo duidelijk vastgelegd; de onderzoekers zouden daarover verantwoording schuldig zijn. Volgens de herziene Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs zouden het midden- en basisniveau van de universitaire organisatie de spil vormen waarom het onderzoek draaide, dus de faculteiten en de vak- en werkgroepen. Bij dit alles diende multi- en interdisciplinaire samenwerking bevorderd te worden.⁶

Het creëren van zwaartepunten binnen het onderzoek en de bevordering van multi- en interdisciplinaire samenwerking klonk het bestuur van het Arctisch Centrum als muziek in de oren. Om dit alles van de grond te krijgen werden de contacten met het College van Bestuur van Groningen nauwer aangehaald. De leden van het Centrum van elders bespeurden dat duidelijk. Zo merkte Gert Nooter van het Volkenkundig Museum te Leiden in de vergadering van februari 1981 op dat het centrum met het uitvoeren van eigen onderzoek van karakter was veranderd; hij vroeg zich af wie er eigenlijk lid konden zijn. Het bestuur haastte zich het open karakter van het Centrum te benadrukken. Het was ook in deze vergadering dat Nellejet Zorgdrager aftrad als penningmeester. Voorzitter Van Holk roemde haar als een toegewijd lid vanaf het eerste uur, dat zich ook

⁵ *Wet Universitaire Bestuurshervorming 1970*. Tweede bijgewerkte druk. Den Haag: Staatsuitgeverij en Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. 12–14.

⁶ *Beleidsnota Universitair Onderzoek*. 1979. Publicatie van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, Den Haag, passim.

persoonlijk zeer inzet voor de Samen. De sociaal-geograaf Jan de Vries volgde haar als penningmeester op.⁷

Het zag er in 1981 voor het Arctisch Centrum niet slecht uit. In 1977 had het College van Bestuur in zijn ontwikkelingsplan het Arctisch Centrum een uitbreiding tot 2.7 formatieplaats toege gedacht; de Faculteit der Letteren had de Scandinavische en Finoeegrise talen als zwaartepunt bestempeld; de Culturele Antropologie begon in 1981 aan de opbouw van een volledige studierichting, waarvoor een jaar later de verwachte officiële toestemming werd gegeven. De antropologen zouden volgens de landelijke taakverdeling hun activiteiten vooral op de noordelijke gebieden richten (Papousek, 1988). Het centrum zelf kon ook op enige wapenfeiten bogen: twee expedities onder leiding van Hacquebord naar Smeerenburg gefinancierd met f 320.000 via de derde-geldstroom door de Van Veengroep (o.a. Carl Denig); een internationaal congres in februari 1981. Vanzelfsprekend kwam dit alles voor in het ontwikkelingsplan van het Arctisch Centrum dat in navolging van de universitaire ontwikkelingsplannen was opgesteld en waarmee het bestuur zich in december 1981 tot het College van Bestuur richtte. Het wilde het centrum laten groeien tot het referentiepunt voor het Arctische en Sub-Arctische onderzoek aan de Groningse universiteit en in Nederland door het opbouwen van een bibliotheek en van een documentatiesysteem. Het onderzoek zou zich moeten concentreren rond de thema's mens en milieu in de Arctis, en continuïteit en discontinuïteit aldaar. Daarvoor was een ervaren onderzoeker in de rang van wetenschappelijk hoofdambtenaar nodig. Het bestuur van het Arctisch Centrum wilde ook onderwijs gaan verzorgen. Aansluitend bij de plannen van het ministerie moest er in de eerste fase van de studieprogramma's een cursus Arctische studiën gegeven gaan worden en in de tweede fase een onderzoekersopleiding. Voor dit alles zou een formatie van twee plaatsen wetenschappelijk personeel en één en een halve plaats niet-wetenschappelijk personeel nodig zijn. In de aanbiedingsbrief bij het ontwikkelingsplan liet het bestuur weten dat het onderbrengen van het centrum bij enige faculteiten niet bevorderlijk voor het behoud van eigen identiteit en het uitvoeren van multi- en interdisciplinair onderzoek vond. Erg hard werd dit echter niet meer gespeeld; het bestuur wilde zich wel onder enige faculteit laten plaatsen, als een minimum aan vaste

⁷ Archief Arctisch Centrum: AB en DB, notulen ledenvergaderingen 24-10-1980 en 27-2-1982.

formatieplaatsen voor onderzoek en onderwijs zou zijn gegarandeerd.⁸ De eerste stap naar een faculteit was daarmee gezet.

Naar universitaire maatstaven ging de overheveling van het Arctisch Centrum naar een faculteit nu vrij snel. Dit proces was ingezet onder het voorzitterschap van Van Holk. Amy van Marken volgde hem in januari 1982 op. Nellejet Zorgdrager werd vice-voorzitter. Van Holk en Van Marken konden als hoogleraren in de Faculteit der Letteren de belangen van het Arctisch Centrum daar gemakkelijk bepleiten. Nellejet Zorgdrager, die de onderzoekstages van studenten culturele antropologie in de noordelijke streken begeleidde, onderhield de lijnen naar de nu volledige studierichting culturele antropologie. Overigens waren die contacten voor het centrum vrij makkelijk, doordat het op de Oude Boteringstraat 23 was ondergebracht in het gebouw waar de antropologen huisden. De Faculteit der Letteren had de deur voor het Arctisch Centrum al half geopend door in een proefdisciplineplan letteren de Germaanse en Noordelijke talen een profilerend element in het facultaire onderzoek te noemen en daarbij te wijzen op de nauwe samenwerking met het Arctisch Centrum. Op 25 februari 1982 togen Van Marken, s'Jacob en Hacquebord naar het faculteitsbestuur van letteren. Het was een zakelijk, maar ook positief gesprek. Er diende echter wel eerst een proeve van bekwaamheid te worden afgelegd. De eerste tranche in de opnemng van het letterenonderzoek in de voorwaardelijke financiering was op handen; het Arctisch Centrum moest eerst maar eens een onderzoekplan opstellen.⁹ Zo kwam een plan voor 1984–1994 – over maar eventjes tien jaar! – tot stand, dat een nadere uitwerking vormde van het ontwikkelingsplan dat het College van Bestuur was aangeboden. Drie onderzoeksthema's bestreken de disciplines waaruit het multi- en interdisciplinaire onderzoek van het Arctisch Centrum zou bestaan. In 'Mens en Milieu in de Arctis' kwamen geschiedenis, historische-archeologie en de biologie aan bod; het soort werk in Smeerenburg verricht zou op Jan Mayen voortgezet worden. Het thema 'Continuïteit en Discontinuïteit in de Arctis' zou een historisch project uit te voeren in archieven en vanaf het eiland Disko voor de westkust van Groenland, een antropologisch project onder de Inuït in hetzelfde gebied en een socio-linguïstisch onderzoek naar Inuïttalen omvatten. 'Klimaat in de Atlantische Arctis' ten slotte moest een fysisch-geografisch onderzoek naar de Kleine IJstijd worden. In het tijdschema,

⁸ Archief Arctisch Centrum: Ontwikkelingsplan Arctische Studiën november 1981, waarbij aanbiedingsbrief aan College van Bestuur 3–12–1981.

⁹ Archief Arctisch Centrum: AB en DB 1979–1992: Besluitenlijst AB 4–11–1981 en 14–1–1982; Notulen ledenvergadering 29–10–1982.

waarin de projecten over 1984–1994 ingepast werden, valt vooral de samenhang van de projecten in het oog en de mogelijkheid om tweede-fasestudenten in te schakelen. De uitvoering van de projecten werd aan assistent-onderzoekers toedacht; de begeleiding aan de kleine wetenschappelijke staf van het centrum en aan leden van vakgroepen die erin participeerden.¹⁰ Hieruit blijkt dat in de opzet van het onderzoek nauw bij het wetsontwerp voor een nieuwe Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs en de ministeriële BUOZ-nota van 1979 werd aangesloten.

Volgens de WUB, artikel 18.1, moesten nu vakgroepen het initiatief nemen tot het instellen van een werkgroep voor de bevordering van de wetenschapsbeoefening, dus in feite de uitvoering van het onderzoeksplan. De vakgroepen Scandinavistiek, Slavistiek, Finoeegristiek, Oudgermanistiek, Nieuwe Geschiedenis en Middeleeuwse Geschiedenis stelden de werkgroep Arctisch Centrum in. Dit besluit is in de vergadering van de faculteitsraad letteren op 12 november 1982 goedgekeurd. Het was een hamerstuk. Amy van Marken wist staande de vergadering te voorkomen dat het Arctisch Centrum Interfacultaire Werkgroep Arctische Studiën ging heten; dat stond in de stukken.¹¹ De verplaatsing van het centrum van het College van Bestuur naar een faculteit had zijn beslag gekregen. De deelneming van de vakgroep Middeleeuwse Geschiedenis aan het centrum hing samen met de aanstelling in 1981 van Richard Vaughan als hoogleraar in dit vak. Hij had, ook als vogelwaarnemer, grote liefde voor de polaire streken en werd later voorzitter van het Arctisch Centrum (Henssen, 1989:272).¹² In de ledenvergadering van 29 oktober 1982 bleek dat niet iedereen gelukkig was met het uitgewerkte onderzoeksplan en met de instelling van de werkgroep binnen de Groningse faculteit der letteren. Jarich Oosten, cultureel-antropoloog aan de Leidse universiteit betreurde het dat hij voor zijn eigen onderzoek naar kunst en religie van de traditionele (Sub)arctische samenlevingen weinig concrete aanknopingspunten zag. Hans de Molenaar uit Utrecht vroeg zich af of er nu twee Arctische centra kwamen: het Groningse en een groep mensen in het land die willen samenwerken.¹³ Hoewel het bestuur de nadruk legde op de openheid van het centrum te Groningen voor

¹⁰ Archief Arctisch Centrum: Onderzoekplan Arctisch Centrum in de jaren 1984–1994, juni 1982.

¹¹ Depot-Archief RUG: Archief Letteren, Faculteitsraad nr. 9 (vanaf september 1982), Notulen 12–11–1982, p. 965.

¹² Later publiceerde Richard Vaughan, *The Arctic, a history* (Sutton 1994).

¹³ Archief Arctisch Centrum: AB en DB 1979–1992, Notulen ledenvergadering 29–10–1982.

iedere Arctische onderzoeker en op de voorlopigheid van het onderzoeksplan, is het toch evident dat het centrum veel meer een Gronings onderzoeksinstituut aan het worden was dan een landelijk samenwerkingsverband.

In ieder geval werd het Arctisch Centrum, dat nu een werkgroep was, meegezogen in de plannings- en verantwoordingsmaalstroom die het ministerie gestaag in beweging hield. In het wetenschappelijke verslag van de Groningse universiteit over 1982 worden de ministeriële beleidsnotitie over het voorwaardelijk gefinancierd onderzoek van mei en de nota Taakverdeling en Concentratie van september genoemd. De laatste bracht in de loop van de onderhandelingen een voor de Groningse antropologie dramatische beslissing: culturele antropologie werd als zelfstandige voorziening opgeheven.¹⁴ Het Arctisch Centrum was gelukkig net op tijd onder de vleugels van de Faculteit der Letteren geplaatst, maar deze opheffing betekende op langere termijn een aanzienlijke verzwakking van de antropologische inbreng in het Arctische onderzoek. Begin februari 1983 kregen de vak- en werkgroepen van het faculteitsbestuur letteren het verzoek voor 1 maart programma's in te dienen voor de tweede tranche in de aandachtsvelden binnen het voorwaardelijk gefinancierd onderzoek. Het Arctisch Centrum had gelukkig het voorafgaande jaar een uitgewerkt onderzoeksplan ingediend; dit werd nu met enige kleine aanpassingen ingezonden. Naast de Arctis werd nu ook de Subarctis expliciet genoemd met het oog op het onderzoek naar het beeld van Groenland in de Deense letterkunde en naar de Samen in Noord-Scandinavië. Het thema 'Continuïteit en Discontinuïteit' werd omgedoopt tot 'Identiteit en Cultuurverandering'. In het zogenaamde aandachtsveld LETT 10: Arctische en Subarctische Studiën valt op dat alle onderzoekscapaciteit uit de eerste geldstroom kwam, dat wil zeggen dat er op de inzet van het personeel in de vakgroepen die samenwerkten in het Arctisch Centrum, werd gerekend. Het Arctisch Centrum bracht zelf 1.8 *fulltime equivalent* (f.t.e.) in, de overige 1.3 f.t.e. kwam uit de in het centrum deelnemende vakgroepen in de letterenfaculteit. Daar ging het meest om één persoon uit het wetenschappelijk personeel, die vaak zijn/haar hele tijd beschikbaar voor onderzoek inbracht.¹⁵ Hieruit blijkt de zwakte van de personele bezetting voor het onderzoek. Immers, er waren zes

¹⁴ Depot-Archief RUG: Bestuursarchief 1961–1995, inv. nr. 442: Wetenschappelijk verslag 1982, p. 7; Papousek, 'Terug naar af', p. 157–8.

¹⁵ Archief Arctisch Centrum: AB en DB 1979–1992, Protocol voor vergadering 20–4–1983 met deelnemers aandachtsveld; Depot-Archief RUG: Bestuursarchief 1961–1995, inv. nr. 443: Wetenschappelijk Verslag 1983, p. 179.

vakgroepen bij betrokken en van de deelnemers werden vanuit hun eigen vakgroep ook nog andere onderzoeksprestaties verwacht. De projectleiders Hacquebord, s'Jacob en Van Marken namen wel veel risico. Hoe dit afliep valt buiten het bestek van dit artikel. Het zou interessant zijn om het profijt van de planning in het kader van de voorwaardelijke financiering eens na te gaan. Alleen de Faculteit Letteren al lanceerde tien aandachtsvelden. Wat het Arctisch Centrum betreft moest Hacquebord op den duur grotendeels de kar alleen trekken. Het aandachtsveld Arctische en Subarctische Studiën werd op 27 mei 1983 goedgekeurd door de faculteitsraad letteren. Hacquebord, die inmiddels in vaste dienst was aangesteld, promoveerde op 11 december 1984 te Amsterdam.¹⁶ Hij toonde daarmee aan dat multi-disciplinair onderzoek waarbij vele onderzoekers betrokken zijn, afhankelijk blijft van de inzet en het organisatorisch vermogen van één persoon. Bovendien zou zonder het Smeerenburg-project het Arctisch Centrum niet echt van de grond zijn gekomen en waarschijnlijk niet als een kroonjuweel door de Faculteit der Letteren zijn aangenomen.

De geschiedenis van het Arctisch Centrum 1975 – 1983 weerspiegelt hoe de Groningse universiteit van een professorale institutie tot een conglomeraat van besturen was geworden.

Professoren hebben het centrum gesticht; een landelijke commissie van Arctische onderzoekers stelde de blauwdruk voor onderzoek rond Smeerenburg op; een gedreven onderzoeker als Hacquebord zorgde ervoor dat het wonderwel slaagde. Planning en verantwoording, van bovenaf door het ministerie voorgeschreven, werd geleidelijk door besturen van hoog tot laag langs de lijnen van de WUB doorgevoerd. Het Arctisch Centrum is daarin opgenomen en ontwierp het aandachtsveld Arctische en Subarctische Studiën in het voorwaardelijk gefinancierd onderzoek. Dat werd gewogen en goedgekeurd door besturen en vertegenwoordigende raden. Een professorale structuur had plaatsgemaakt voor een bestuurlijke.

SUMMARY

The history of the Arctic Centre at Groningen University in the period 1975 – 1983 shows the evolution of the university from a body managed by regents and

¹⁶ Archief Arctisch Centrum: AB + DB 1979–1992, Besluitenlijst vergadering deelnemers Arctische- en Subarctische Studiën 30–9–1983; Depot-Archief RUG: Archief Letteren, FR 9, Besluitenlijst FR 27–5–1983.

professors to a bureaucratic institution. Founded by professors in 1970, the Centre planned an ambitious research project, the so-called Smeerenburgproject, which the physical-geographer and archaeologist Louwrens Hacquebord, who joined the Centre in 1979, realized in a very professional way as the leader of a large group of scientists. By the Reform of Universities Act of 1970 the management had been transferred from regents and professors into a three-tiered layer of boards: a general board of management, boards of faculties and basic disciplinary groups. The general board decided that the Arctic Centre should become an interdisciplinary working group. So the Centre became part of the Faculty of Arts in November 1982. In the meantime, the Department of Education proposed a revision of the act on the universities and a system of planning and evaluating research. The Centre had to draft an elaborate research plan along these lines. In May 1983 the council of the Faculty of Arts approved this plan, which figured research on Man and the Environment in the Arctic, Identity and Cultural Change, and Climate in the Atlantic Arctic. Established as a platform for scholars interested in the Arctic, the Centre evolved into a research working group embedded in the academic bureaucracy that the Department of Education created with its ongoing reform of the universities.

LITERATUUR

- Hacquebord, L. 1984. *Smeerenburg. Het verblijf van Nederlandse walvisvaarders op de westkust van Spitsbergen in de zeventiende eeuw*. Dissertatie Amsterdam/Groningen.
- Henssen, E.W.A. 1989, *Rijksuniversiteit Groningen 1964–1989*. Groningen. 4–12, 34–39, 46–48.
- Papousek, D.A. 1988. Terug naar af: antropologie in Groningen. *Antropologische verkenningen* 7(1–2):157–158.
- Vaughan, R. 1994. *The Arctic, a history*. Sutton.

De grenzeloze mogelijkheden van het Arctisch Centrum

L. Hacquebord

Het Arctisch Centrum heeft zich vanaf de oprichting internationaal opgesteld. Al in 1971 organiseerde het Arctisch Centrum een driedaags symposium met vier Noorse sprekers, dat geheel was gewijd aan de Sami en hun cultuur. In februari 1974 volgde een symposium waarop sprekers uit Zweden en Nederland hun ideeën over de Scandinavische Arctische Cultuur naar voren brachten. Het derde symposium van het Arctisch Centrum vond plaats in 1976 en was geheel gewijd aan Groenland. Onderzoekers uit Groenland en Denemarken spraken op dit symposium over continuïteit en discontinuïteit in de Inuit cultuur op Groenland. In 1978 stond Spitsbergen centraal op het vierde symposium van het Arctisch Centrum. Sprekers uit Noorwegen en Nederland gaven hun visie op allerlei aspecten van deze arctische archipel. In 1981 en 1983 werden twee internationale symposia georganiseerd over walvisvaart. Beide symposia werden bijgewoond door onderzoekers uit de Verenigde Staten, Canada, Noorwegen, Denemarken, Verenigd Koninkrijk en Nederland. In 1987 volgde een internationaal symposium over de cultuurcontacten in de Straat Davis. Deze reeks van symposia werd afgesloten met een symposium in 1989 over het leven in de poolwinter en in 1992 over de mens in het ecosysteem van de Barents Zee.

Al deze symposia leverden publicaties op en van de lezingen van de laatste twee verschenen zelfs in speciale nummers van het internationale tijdschrift Arctic.

In het begin van de jaren negentig werd het Arctisch Centrum uitgenodigd Nederland te vertegenwoordigen in internationale arctische organisaties. Er was op dat moment van alles gaande in het buitenland. Het einde van de koude oorlog resulteerde eind jaren tachtig in een toenemende internationale samenwerking. Het was Michael Gorbatsjov die de aanzet gaf tot meer samenwerking tussen de Arctische landen. In 1987 riep hij in een toespraak in Moermansk de acht arctische landen op om samen de milieuproblemen in de Arctis te lijf te gaan. Deze toespraak had tot gevolg dat in 1991 de Arctic Environmental Protection Strategy (AEPS) werd vastgesteld waarin een aantal grote inventarisaties als Arctic Monitoring and Assessment Program (AMAP) en Conservation Arctic Flora and Fauna (CAFF) werden opgezet. Veel westerse wetenschappers zagen hun kans schoon om eindelijk wetenschappelijk onderzoek in arctisch Siberië te doen. Zij besloten daarom in 1989 een

organisatie op te zetten om als arctische landen, gezamenlijk wetenschappelijk onderzoek in de Arctis te gaan doen. Duitsland, Frankrijk, Groot Brittannië en Nederland voelden zich buitengesloten en lieten de arctische landen via demarches van hun ambassadeurs weten dat zij op grond van hun wetenschappelijk onderzoek in de Arctis mee wilden doen. Zo kwam in 1990 de International Arctic Science Committee (IASC) tot stand waarvan niet alleen de acht arctische landen maar ook Duitsland, Frankrijk, Groot Brittannië, Nederland, Polen en Japan lid werden. Vanaf 1991 is Louwrens Hacquebord van het Arctisch Centrum de Nederlandse vertegenwoordiger in de raad van IASC. Spoedig daarna werd Nederland ook waarnemer bij AMAP. Een waarnemerschap dat vanaf dat moment door het Arctisch Centrum wordt uitgevoerd. Frits Steenhuisen en Louwrens Hacquebord zijn sinds 1993 bij AMAP betrokken.

In 1999 besloot een aantal arctische organisaties jaarlijks in een wisselend gastland een Arctic Science Summit Week (ASSW) te organiseren. In 1999 was de ASSW in Tromsø, Noorwegen en in 2000 in Cambridge in het Verenigd Koninkrijk. In 2001 trokken de arctisch onderzoekers naar Iqaluit in Nunavut in Canada.

Het begon allemaal in Groningen toen ik een reis wilde boeken naar Iqaluit de hoofdstad van Nunavut in Canada. Het lukte de medewerkers van ons reisbureau Carlson Wagonlit maar niet een ticket voor de First Air vlucht van Ottawa naar Iqaluit te krijgen. Zit niet in de computer, was de reactie van de juffrouw van het bureau. Dankzij het doorzettingsvermogen van mijn secretaresse Nienke Boschman en een oude fax op het faculteitsbureau lukte het uiteindelijk een ticket te reserveren die aan de First Air balie in Ottawa kon worden afgehaald. Daar werden de tickets met de hand uitgeschreven en samen met een boarding pass gaven ze toegang tot het vliegtuig van First Air.

Tot zover niets bijzonders, maar de tekst achter op de boarding pass maakte duidelijk dat het hier wel degelijk om een bijzondere reis ging: "landing subject to weather. First Air regulations provide that no hotels, meals or transportation will be supplied if you are over or under carried from your destination" met andere woorden: u reist volledig op eigen risico en als u vanwege het weer ergens anders naar toegebracht wordt, zoekt u het maar uit.

Aan boord van het vliegtuig was alles anders. De inrichting was nog het beste te vergelijken met de inrichting van een trein die voetbalsupporters vervoert: sober, efficiënt en onbreekbaar. De artikelen van het inflight-magazine "Above and Beyond" gingen allemaal over avontuur en overleven in het barre

noorden. Bont was opeens niet meer taboe: laarsjes, jassen, rokken, handschoenen, ja zelfs stropdassen waren gemaakt van zeehondenleer. Mooie modellen showden prachtige kleren. Wat kon zeehondenbont mooi zijn of lag het aan de vrouwen die erin zaten?

Nog voor ik op het laatste vliegveld voor Iqaluit landde, leek het of het noodlot toesloeg. De piloot meldde dat er in Iqaluit een blizzard was en dat het niet zeker was of er geland kon worden. Het was nauwelijks voor te stellen want het weer in Kuujuaq was prachtig: blauwe lucht en een stralende zon. Echter, toen ik door de staartuitgang naar buiten kwam werd ik bijna weggeblazen en meteen merkte ik ook dat we in de subarctis waren aangekomen. Het was snerpnd koud, de wind joeg door mijn in de haast aangetrokken fleecvest. Het was alsof ik naakt het vliegtuig uitstapte. Ik voelde de bijtende kou tot op mijn botten. Hollend bereikte ik het gebouwtje dat de aankomsthal moest voorstellen. Ik liep naar binnen en stond daar een tijdje bij te komen van de kou toen de luidspreker meldde dat we weer aan boord moesten komen. De piloot zou toch een poging doen in Iqaluit te landen.

Toen we eindelijk boven Iqaluit aankwamen maakte het vliegtuig een grote bocht. We vlogen over de nederzetting waar ik zou vergaderen. De nederzetting bestond uit een verzameling gebouwen, diep weggedoken in de sneeuw en een groot aantal in felle kleuren geverfde huisjes. Bij de fjord, die nog helemaal dichtgevroren was zag ik enkele met sneeuw bedekte boten die op houtblokken op het droge stonden. Ik zag enkele auto's met een dikke sneeuwlaag op dak rond rijden. Alles wacht op het voorjaar, maar het voorjaar was toch al begonnen? Toen ik uit Nederland vertrok, bloeiden de narcissen en tulpen al volop.

We landden in de blizzard. De sneeuw joeg over de landingsbaan en kleurde die wit. Hij kwam ons tegemoet en de piloot moet door de sneeuw op zijn raam de landingsbaan nauwelijks hebben kunnen zien. Een wonder dat hij het vliegtuig zo keurig op de landingsbaan kreeg. Het vliegtuig taxiede na de landing naar de trappen achter de aankomsthal om de uitstappende passagiers wat beschutting tegen de storm te geven. Toen het vliegtuig eindelijk stil stond moest iedereen nog even blijven zitten. Het vliegtuig werd met tuien vastgezet om te voorkomen dat het weg zou waaien. Iedereen trok zo veel mogelijk kleren aan om zich te beschermen tegen de sneeuwstorm. Voorovergebogen kwamen we al ploeterend uiteindelijk bij de metalen trappen aan, die toegang geven tot de aankomsthal.

Toen ik op de veel te korte lopende band eindelijk mijn koffer had veroverd, ging ik het gebouw uit. Buiten stond een pickup en achterop de pickup werd ik tussen enorme sneeuwwallen door naar mijn onderkomen gebracht. Half bevroren stapte ik na enige minuten van de wagen af en struikelde het hotel, de Navigator Inn, binnen.

De vergaderweek was al begonnen met een projectdag waarop de internationale onderzoeksprojecten van de International Arctic Science Committee (IASC) en de Arctic Ocean Science Board (AOSB) werden gepresenteerd. De dag was bedoeld om de stand van zaken in het internationale onderzoek weer te geven. Toen ik binnenliep was net Bob Corell uit de VS bezig het gezamenlijke IASC/AOSB project Arctic Climate Impact Assessment (ACIA) te presenteren. De presentaties van de projecten over polynia's, rivierafzettingen, boren, kust-dynamica en oceanen waren toen al geweest. Na de presentatie van Corell trok ik mijn jas aan en liep door de storm naar de dichtgevroren fjord. Belaagd door enkele sledehonden, die op dat moment toch niets anders te doen hadden, kwam ik uiteindelijk bij de fjord. Aan het ijs was te zien dat er nogal wat verschil tussen eb en vloed was. Drukriechels gaven het breukvlak tussen landvast- en fjordijs aan. Op het ijs stond de rest van de honden. Ze werden door enkele Inuit gevoerd. Boven de honden vloog een groot aantal pikzwarte raven, lettend op ieder stukje zeehondenvlees dat buiten het bereik van de honden op het ijs zou vallen. Wat waren die beesten zwart! Ongelofelijk eigenlijk in zo'n witte wereld. Volgens de Inuit verhalen waren ze zo zwart omdat een hunner voorvaderen ooit in een iglo met een sneeuwuil ruzie kreeg, waarbij hij in de traan van de lamp terecht kwam waardoor hij zwartgeblakerd naar buiten vloog. Vanaf dat moment was de raaf zwart, aldus het Inuitverhaal.

Na enige tijd op en rond de fjord gelopen te hebben kwam ik koud en hongerig terug in het hotel. Met enkele anderen besloten we wat te gaan eten in Kamotiq Inn, een Inuit restaurant. Bij binnenkomst was te merken dat roken liefhebberij nummer een is in Iqaluit. Wat moet je ook anders als de drank min of meer op de bon is. Ik besloot, na al dat gepraat in Nederland over mond- en klauwzeer, een enorme lap rendiervlees te kiezen. Na enige uren waren we uitgerookt en keerden we door de vrieskou terug naar de Navigator.

De volgende dagen kwamen allerlei arctische organisaties aan bod. Donderdag is de vergadering van de raad van IASC pas aan de orde waarbij ik namens Nederland moest optreden. Tijdens de vergadering passeren veel onderzoeksinitiatieven en onderzoeksprojecten de revue. Na een dag vergaderen waren alle besluiten genomen en kon de vergadering gesloten

worden. Op vrijdag kwamen de leiders van de nationale onderzoeksprogramma's bijeen om logistieke afspraken te maken. Er bleken voor Nederlandse onderzoekers veel mogelijkheden voor deelname in internationaal onderzoek.

Toen ging het weer sneeuwen. Door de weer opgestoken wind verplaatsten de sneeuwvlokken zich spoedig weer horizontaal. In verband met een blizzard werden we rond twaalf uur verzocht zo snel mogelijk naar het vliegveld te gaan. Tegen de blizzard in verhief het vliegtuig zich in de lucht en met een gevoel nog net aan een groot gevaar ontsnapt te zijn, gingen we richting Ottawa.

In 2002 kwam de Arctische Top naar Groningen. Meer dan 180 arctische onderzoekers waren een week lang in Groningen om over hun onderzoek te praten. Misschien was het voor sommigen van hen net zo'n ervaring als het bezoek aan Nunavut voor mij. Na Groningen landde het ASSW-circus in Kiruna, Zweden en Reykjavik, IJsland en in 2005 zal de ASSW in Kunming in het zuiden van China plaatsvinden.

De afgelopen jaren zijn meer mensen van het Arctisch Centrum in internationale commissies en werkgroepen gekozen. In 2000 werd Louwrens Hacquebord door de Council gekozen tot lid van de Executive Committee en Vice-President van IASC. In 2004 werd hij voor een tweede periode als Vice-President gekozen. Maarten Loonen is sinds kort Nederlands vertegenwoordiger in CAFF en Kim van Dam zit in de Sustainable Development Working Group van de Arctic Council. Frits Steenhuisen draait mee in het Arctic Coastal Dynamic (ACD) project van IASC en Maarten Loonen zit in Ny-Ålesund Science Managersgroep (NySMAC) die de wetenschapsnederzetting Ny-Alesund op Spitsbergen bestiert.

Dankzij de activiteiten van de medewerkers van het Arctisch Centrum in de internationale organisaties worden in 2005 twee workshops in Groningen gehouden: de afsluitende ACD-workshop (Frits Steenhuisen) en een Sustainable Development workshop (KIM van Dam).

SUMMARY

The Arctic Centre has had a very international approach from the beginning. In the period 1971–1992 the centre organized nine international symposia with many participants from abroad. Most of the lectures given in these symposia have been published by the Arctic Centre in the course of the years, helping to shape the international reputation of the Centre.

At the beginning of the nineteen-nineties the Arctic Centre changed its strategy. From that moment on, the Centre became the representative of the Netherlands in newly established international organizations. In 1987, the speech by Michael Gorbatshev in Murmansk stimulated environmental cooperation between countries in the Arctic. In the newly formed international organizations the Netherlands is mostly represented by someone from the Arctic Centre. From 1999 onwards a number of international organizations in which the Netherlands is represented as a full member or as an observer decided to establish an Arctic Science Summit Week on a yearly basis. In 2002 the Arctic Science Summit Week was organized by the Arctic Centre in Groningen in the Netherlands. More than 180 Arctic scientists came to Groningen to attend the meeting of their organization.

In 2000 Louwrens Hacquebord was elected Vice-President of the International Arctic Science Committee (IASC), one of the international organizations founded in the nineteen-nineties. In 2004 he was re-elected for a period of four years. Maarten Loonen is the representative of the Netherlands in NySMAC and CAFF, Frits Steenhuisen and Louwrens Hacquebord are participating in an AMAP working group and Kim van Dam represents the Netherlands in the Sustainable Development working group of the Arctic Council.